

ФОРМАЛНА СОЦИОЛОГИЈА ГЕОРГА ЗИМЛА

1. Дело

Георг Зимм (Simmel) је у извесном смислу најзанимљивији, а свакако најдубљи од свих формалних социолога. Он поред тога носи и „заслугу“ за њен назив, иако га није непосредно дао. Он је, наиме, онај који је сматрао да социологија треба да проучава форме (облике) друштвеног живота, па су, на основу тога, други дали оваквој социологији њен назив.

Зимм је по својој основној делатности био филозоф, а не социолог. Као филозоф, он је био кантовац, и трудио се да Кантову теорију сазнања на основу категорије а priori, која се односила на природу, одн. природне науке, прошири и на друге области, а пре свега на друштво, одн. на друштвене науке. Тако је Зимм са тог гледишта обрадио проблеме моралних наука (у делу „Увод у науку о моралу“, „Einleitung in die Moralwissenschaft“, 1892), економије („Филозофија новца“, „Philosophie des Geldes“, 1900), религије („Religion“, 1906), историје („Проблеми филозофије историје“, „Probleme der Geschichtsphilosophie“, 1907) и социологије, поред чисто филозофских питања, обрађених у делима, као што су „Предавања о Канту“ („Vorlesungen über Kant“) 1904, „Schopenhauer und Nietzsche“, 1907, и „Главни проблеми филозофије“ („Hauptprobleme der Philosophie“ 1910).

Његова основна филозофска поставка своди се на Кантову поставку разликовања облика (форме) од садржине (материје) сазнања, иако донекле измењену, како би се могла применити и на друштвене науке. Људски дух ствара форму у коју се уклапа материја сазнања, пружена искуством. За разлику од Канта, Зимм не схвата форме као сасвим готове унапред, пре искуства, и потпуно независне од њега — напротив, оне су плод дугог развоја људске психе и трпе утицај искуства, коме претходе. Зато његове категорије а priori немају строго логички карактер, као Кантове, него претежно психички. Ни садржаји живота ни садржаји сазнања не могу се доживети ни сазнати без ових форми, које може да открије и проучи једино филозофија (1).

Чињеница да је Зимм филозоф веома је важна и за схватање његове социологије — без познавања његових основних филозофских мисли немогуће је потпуно разумети његов став у погледу социологије (2).

(1) О Зиммовој филозофији у целини види нeли наведено дело А. Maineleta „Le relativisme philosophique chez Georg Simmel“.

(2) Уп. М. Steinhof: „Die Form als soziologische Grundkategorie bei Georg Simmel“, „Kölner Vierteljahrshefte für Soziologie“, IV. S. 256—7.

Зимл је оригиналан и инвентиван дух, који веома суптилно мисли, истовремено дубоко и разумљено, те су његове социолошке анализе врло занимљиве. С друге стране, као филозоф, он је дубље од осталих социолога формалне школе ушао у проблем одређивања предмета социологије везујући га за основне филозофске, особито гносеолошке проблеме.

Зимл се није много бавио социологијом, која, као што смо видели, није била претежно поље његовог интереса. Он је о социологији писао да би употпунио свој филозофски систем, да би у друштвеним појавама потврдио законитост живљења и сазнања коју је открио, тј. да би пронашао оне друштвене облике које извесни садржаји морају добити да би представљали друштвене (а не психичке, историјске, моралне или друге) појаве. Међутим, он се социологијом бавио, тако рећи, целог свог живота, што значи да га је она озбиљно занимала. Но, он је из социологије писао само поједине расправе (иако су понеке толико опширне да представљају скоро целе књиге), а не систематска дела. Најважније такве расправе скупио је у свом делу под називом „Социологија” („Soziologie”), 1908. године.

Иако се социологијом није претежно бавио, ипак је она у развоју његовог система играла важну улогу, јер је управо и дошао до свог основног филозофског става почињући једном претежно социолошком расправом о друштвеном диференцирању („Ueber soziale Differenzierung”) из 1890. године.

2. Однос социологије и филозофије

Зимлово схватање социологије не може се разумети ако се најпре не изложи његово схватање односа социологије и филозофије. Већ је речено да Зимлов основни социолошки појам, појам друштвеног облика, произилази из његове филозофије. Но, веза социологије и филозофије је по Зимлу многострана.

У основи, по његовом мишљењу социологија има двоструку везу с филозофијом. Најпре, филозофија одређује услове постојања социологије уопште (услове социолошког сазнања друштва), одређивањем њених основних појмова и претпоставки, и та веза лежи у области теорије сазнања. Затим, социологија је повезана с филозофијом и у том смислу што њени резултати не могу дати потпуно сазнање о друштву без помоћи филозофије. Полазећи од укупних резултата социологије, који су делимични, филозофија једина може да их употпуни, схватајући друштво као јединство и одређујући његову вредност и његово место у свету. У овом другом правцу, дакле, социологија је везана с метафизиком и аксиологијом.

Пошто је ова друга веза за нас мање важна, то ћемо најпре укратко изложити њу, па онда прећи на подробније излагање прве везе.

У метафизици социологије решавају се бројна основна питања о друштву. Таква основна питања односе се најпре на апсолутну супстанцију која лежи иза свих појединих друштвених појава које проучава социологија. Своде ли се све оне на једну такву супстанцију и која је

она? Ова питања се затим односе на функцију и вредност друштва за човека. Таква су питања: да ли је друштво циљ или средство појединца, да ли вредност друштва лежи у обезбеђењу сопственог постојања, или у остваривању једног објективног духа, или у моралном уздизању појединца; да ли је друштво нешто што носи своје сопствено значење у смислу метафизике и религије или такво значење има само појединац; да ли друштво човеку одмаже или помаже? итд.

Сва питања гносеологије социологије за Зимла се свode на питање: како је друштво уопште могуће? које је аналогно познатом Кантовом питању: како је могућа природа? На ово питање се, међутим, не може одговорити на исти начин као што је Кант одговорио на своје питање о природи, тј. позивајући се на синтетичку функцију категорија ума.

Друштво није могло настати, слаже се Зимла с Кантом, на тај начин што су се људи уверили да је оно корисно, јер такво уверење може да настане само после дугог историјског искуства. То значи да су његови услови априорни и да их зато може открити само филозофија, а не социологија сама. Па који су ти услови који омогућују јединство друштва у нашем сазнању, а тиме и у стварности? Јединство друштва није исте врсте као јединство природе, јер се ово заснива на делу посматрача, који сједињује различите елементе свог опажања помоћу априорних категорија чистог ума. Јединство друштва је независно од посматрача: оно се остварује непосредно самим друштвеним елементима, субјектима, који су свесни и који сами остварују синтезу, ступајући у узајамно међудејство. За јединство друштва није потребна делатност посматрача. Исто тако, чланови друштва се сједињују друкчије но елементи природе — у питању су свесне везе свесних бића. Зато се и јединство друштва у очима посматрача такође разликује од јединства природе које он опажа, јер је јединство природе чвршће, пошто се она састоји из релативно малог броја елемената који су безлични и подвргнути општим законима, док се друштво састоји из великог броја сложених елемената, личности, које су различите и непоновљиве, те општи закони као они у природи нису могући. Посматрач такође мора признати другим људима егзистенцију која је независна од њега (за разлику од егзистенције предмета природе), апсолутна. Зато је по Зимлу најдубље психолошко и гносеолошко питање како се упркос томе може доћи до тога да друге људе схватамо као објекте наших представа и тиме их донекле стварамо. Ми то претварање посебних индивидуа, које су неке врсте ствари по себи, у објекте наших представа и чланове друштва постижемо помоћу извесних категорија које представљају чисте услове а priori социолошког сазнања. Примера ради Зимла наводи три такве категорије које се не могу именовати једном речју, него се морају описати.

До прве се долази апстраховањем појединачних црта из појединих индивидуа и њиховим уопштавањем у извесне априорне категорије, као што су класа, професија итд. Ово је нужна последица наше немоћи да другог појединца потпуно сазнамо уколико је различит од нас. Тако, уместо да сазнајемо потпуне појединце, ми сазнајемо само њихове категорије — класе, професије итд — у којима се они губе као појединци.

Априорна је претпоставка нашег сазнања другог да он припада овој или оној друштвеној класи, професији итд. услед чега га ми гледамо као кроз вео тог његовог припадништва. Зимл се овим, насупрот Диркему, ставља на страну номинализма, јер је за њега људска стварност еминентно индивидуална, а не наиндивидуална — друштво није посебна супстанција⁽³⁾. Иако сматра да се не могу именовати, Зимл ипак ову категорију именује на крају своје књиге као „типизирање индивидуалитета”.

Друга категорија, „резерва персоналитета”, само је друга страна оне праве: појединац нужно задржава један свој несводљив лични део, који не улази ни у какву општу друштвену категорију и који зато социолога и не може сазнати — то је предмет психологије и историје. Ова два елемента сваког појединца, друштвени и лични, међусобно делују један на други — први је производ друштва, а други одређује реакцију појединца на друштвени утицај, остварујући тиме јединство личности. Лични елемент такође одређује какво ће бити друштво.

Трећа категорија, „вредност индивидуалитета за општост”, сједињује прве две. Она се састоји у друштвеној неједнакости људи, тј. у њиховим различитим улогама и функцијама у друштву. Друштво се тако у потпуности остварује тек ако се лични, вандруштвени део појединца, који изражава друга категорија, савршено уклапа у друштвени живот, који изражава прва категорија; његова улога — у друштвену организацију. Оваква потпуна интеграција појединца у друштвену целину заснива се на свести појединца о нужности да прими улогу која му је додељена, чиме та интеграција постаје његов циљ, а чиме се истовремено узрочне серије друштвених појава претварају у телеолошке. Самим тим се друштвени задаци претварају у лична права, чиме се зајемчује демократско и напредно савремено друштво, са слободном личношћу.

3. Критика историјског материјализма

У својим „Проблемима историје филозофије” Зимл се осврнуо и на једну од основних социолошких теорија, на историјски материјализам, критикујући његове поставке, те ћемо овде изнети ову његову критику.

Зимл се, у тежњи да докаже да наше схватање историје не може у основи бити објективно, осврће и на историјски материјализам, као теорију која претендује да буде управо то: објективан приказ историје. Зимл хоће да покаже како је она, насупрот томе, као и све остале теорије о историји, метафизичка и субјективистичка. По њему, историјски материјализам се своди на једну једину основну тврдњу — наиме, на тврдњу да је цела историја одређена човековом тежњом да избегне глад, односно његовим интересом за продукцију и репродукцију живота. Далеко од тога да буде нешто објективно, ова тежња, односно интерес, чисто је психичка и субјективна појава и зато теорија историјског материјализма није, по Зимлу, ништа друго до „једна психолошка хипотеза”. Додуше, признаје Зимл, тај психички нагон који је полазна тачка теорије исто-

(3) Уп. Mamelet: Исто, стр. 144—5; R. Aron: «La sociologie allemande contemporaine», Paris, 1950. p. 10.

ријског материјализма несумњиво је реалан, па зато и ова теорија изгледа не гола хипотеза него стварна истина. Насупрот реалности нагона на који се позива, историјски материјализам је ипак једна произвољна хипотеза зато што у историјској стварности *бира* један чинилац, у складу са својим психолошким тенденцијама и метафизичким предрасудама, и уздиже га на висину свеобјашњавајућег чиниоца. Насупрот томе, историјска стварност је густ сплет најразноврснијих интереса и нагона и не може се свести на један једини, економски, како хоће историјски материјализам. Истим методом би се могла иста важност придати коме било историјском чиниоцу. Историјски материјализам, каже Зимл, управо доследношћу у примењивању свог принципа, само показује, „на посебно упадљив начин, ону метафизику коју садржи исто тако свака друга теорија историје. Јер нама није дата способност да продремо у узајаман утицај *свих* историјских чинилаца. Пошто би нам једино она омогућила да сазнамо право јединство историје, то свака слика коју можемо да створимо о скупу догађаја може да се изгради само једном једностраном конструкцијом” (4). Уместо да своје објашњење узме као претпоставку истраживања, историјски материјализам га узима као стварно објашњење, које, међутим, не објашњава ништа. Јер, „ако је тачно да развој морала и права, религије и књижевности итд. следи кривуљу економског развоја не утичући на овај последњи у његовој суштини, ја не видим — каже Зимл — како долази до преображаја економског живота” (5). То је, по њему, права партенгенеза, научно неприхватљива.

Зашто историјски материјализам узима управо економске интересе и вредности за одлучујуће? То не долази никако услед њиховог објективног значаја, упозорава Зимл, него искључиво услед одређених тенденција њихових творца. Те су тенденције социјалистичке. Да би се масе покренуле у социјализам, требало је пронаћи један интерес који постоји у сваког човека. И управо је то економски интерес. С друге стране, социјализам тежи уравниловци, а сва се може схватити само као економска. Тако се открива да социјализам није логички нужан закључак историјског материјализма него, напротив, његов психички узрок. Историјски материјализам је измишљен како би се доказало да је социјализам историјски нужан, чиме се јасно показује његов субјективистички, психологистички и вредносни карактер.

Зимл, међутим, признаје велику заслугу историјског материјализма која се састоји у томе што је открио нове узрочне везе међу догађајима и што је снажно подвукао тесну повезаност свих историјских чинилаца, иако је одлучујући значај неоправдано придао економском чиниоцу, док су у стварности, по Зимлу, сви чиниоци једнаки по свом историјском значају.

Док ћемо општу оцену Зимлове социологије дати на крају излагања о њему, овде ћемо одмах дати оцену његове критике историјског материјализма, с обзиром да је она издвојена од његовог излагања друге социолошке грабе.

(4) Simmel: „Die Probleme der Geschichtsphilosophie”, 1922, S. 215—6.

(5) Исто, стр. 214.

Зимлова критика је очито површна и заснована на нетачном схватању историјског материјализма, чак на насилном његовом извртању. Зимл изрично каже да Маркс не прихвата могућност да се историја објашњава глађу, а и сам каже да ова, пошто је увек иста, не може ништа објаснити у разноврсним историјским догађајима, па ипак остаје упорно при томе да је суштина историјског материјализма у објашњењу историје глађу, односно економским интересом, пошто, каже он, покреће људе да привређују. Зимл, дакле, није разумео или није хтео да разбере да ни историјски материјализам нити ико ко признаје стварност није порицао да глад, односно економски интерес, покреће људе да привређују, али да отуд не произилази да историјски материјализам нужно узима глад као крајњи чинилац објашњења. Напротив, овај изрично каже да развој производних снага и, у вези с тим, односа производње одређује друштвени развитак, што је нешто сасвим друго и што заиста може овај да објасни, јер глад је увек иста, како каже и Зимл, а друштво се мења, зависно од развоја производних снага. Овај развој, пак, очито није одређен увек истом глађу него и нечим другим, тј. претходним ступњем тог истог развоја.

Нејасно је Зимлово тврђење да историјски материјализам не признаје „суштински“ утицај других друштвених чинилаца на привреду, јер није могуће јасно одредити појам „суштине“. Како Зимл развија ову мисао, излази да историјски материјализам не признаје уопште никакав утицај других чинилаца на привреду, што је скроз нетачно. Узевши ово за тачно, Зимл сматра да се привреда мења сама од себе, без страних утицаја, неком врстом партеногенезе, и пита се како је то могуће, односно како се да објаснити да, без спољних утицаја, односи производње дођу у сукоб с производним снагама, с којима су раније били у складу. Њему није јасно да спољних утицаја има, али да главни узрок томе лежи у самој привреди, јер производне снаге, гоњене „глађу“, расту и више не одговарају односима производње, који се не мењају упоредо с њима, бар не увек, будући да их извесни делови друштва (класе) желе задржати у истом стању.

Најзад, напоменимо да Зимл не признаје изричне изјаве оснивача историјског материјализма да они сматрају да је историјски материјализам управо једна претпоставка, коју треба истраживањем проверити, а не апсолутна истина, унапред дата.

Што се тиче Зимловог доказивања да је тежња за социјализмом психички основ историјског материјализма, оно је изведено тако грубо да се само од себе руши. Не види се никаква логички неопходна веза између распрострањености економског интереса у маси и његовог узимања као одлучујућег чиниоца историје, као ни између овог интереса и тежње за уравниловком.

С друге стране, Зимл не увиђа да и његова теорија о подједнаком дејству свих историјских чинилаца на историјски развој пати од истих тешкоћа, иако у друкчијем облику, које он открива у односу на историјски материјализам. Занста, ако се све може објаснити једино свим, тј. самим собом, онда је то само привид објашњења, а није никакво ствар-

но објашњење. Оно се своди на просту таутологију, која не каже ништа. Додуше, нема сумње да сви разноврсни чиниоци утичу — а то признаје и историјски материјализам — али није вероватно да у сваком конкретном случају сви они утичу подједнако. Зато треба покушати да се за сваки случај, или за већину случајева, утврди онај чинилац (или чиниоци) који је највише утицао на појаву у питању.

Зимлова критика историјског материјализма показује, међутим, да у овоме постоје одређене тешкоће о којима треба мислити. Иако је у основи промашена, и поводом ње, као и поводом сваке друге критике, треба размислити о њеном домаћају.

Не треба испустити из вида да је Зимл у извесној мери прихватио резултате историјског материјализма у конкретним истраживањима, а нарочито у својој „Филозофији новца“. Он је тамо формулисао и један свој став према њему, који је теоријског карактера и који истиче тесну узајамну испреплетеност између разних чинилаца друштвеног живота у смислу у коме смо говорили, те ћемо га навести јер сажето изражава Зимлову основну мисао о томе. Он, наиме, каже: „У методолошком погледу се ова основна намера може овако изразити: историјском материјализму (који би требало точније назвати историјским сензуализмом) подзидати један спрат тако да уношење привредног живота међу узроке духовне културе сачува своју вредност за њено објашњавање, али да се управо ови економски облици признају као резултат дубљих процеса оцењивања вредности и тежњи, и психичких и чак метафизичких претпоставки. За праксу сазнавања то се мора развити у бесконачну обостраност; на свако објашњење једне идеалне творевине неком економском творевини мора се надовезати захтев да се ова последња са своје стране објасни идеалнијим дубљим узроцима, док за ове опет треба наћи општи економски основ, и тако даље до бескраја“⁽⁶⁾.

4. Појам социологије

Зимово схватање социологије карактерише се пре свега његовим схватањем њеног предмета, услед чега се он и сматра једним од најзначајнијих представника формалне социологије. Може се без икакве сумње рећи да је сама суштина формалне социологије као посебне врсте социологије најјасније изнета управо у Зимловом делу, док су се други формални социолози или бавили њоме у пракси, не покушавајући да нарочито прецизно одреде њен специфичан предмет, или су тај предмет одређивали на начин који није толико јасно истицао оно што чини специфичност формалне социологије — друштвени облик — као што је чинио Зимл.

Као што је већ напоменуто, његово схватање предмета социологије тесно је везано с његовим општим филозофским схватањем о разликовању облика од садржине. У конкретним друштвеним појавама су нераздвајно повезани и облик и садржина. Према томе, социологија нема неки свој предмет у смислу једне конкретне друштвене појаве — њен

(6) Simmel: Philosophie des Geldes“, 1900. S. X.

предмет се одређује посебном тачком посматрања једног јединственог предмета који је иначе предмет и других наука, а не само социологије.

Зимл прилази одређивању предмета социологије најпре тиме што одбацује могућност социологије као независне науке, уколико се сматра да се социологија има бавити свим и свачим, као нека врста енциклопедије свих појава које нису природне него духовне. Такву тенденцију Зимл иначе запажа у савременој му науци, која тежи да све духовне чињенице објасни друштвеним условима, па чак да и појединца у целини сведе на друштво. Тако схваћена социологија није ништа друго до „регулативан принцип за све духовне науке“, а не самостална наука. Тако схваћена „социологија је, у свом односу према постојећим наукама, један нов метод, једно помоћно средство истраживања да би се појаве свих тих области довеле на нов пут. Тиме се она ни у чему суштинском не разликује од својевремене појаве индукције, која је као ново истраживачко начело била продрла у све могуће науке, тамо се аклиматизовала и у оквиру утврђених задатака припомогла новим решењима“ (7). „Све док се она ослања на то да човек мора да се схвати као друштвено биће и да је друштво носилац свих историјских догађаја, она нема никакав предмет који већ није обрађен у некој другој науци, него представља само један нов пут за све ове науке, један научан метод, који управо због своје применљивости на целину проблема није самостална наука“ (8). Социологија може да нађе свој сопствени предмет само ако „постави једну нову линију кроз чињенице које су као такве већ потпуно познате“, само ако „у односу на њих досад управо није био примењен појам који омогућује сазнање оне стране ових чињеница која лежи на тој линији као нечег свима њима заједничког, што чини једно методолошко-научно јединство“ (9). Предмет социологије мора бити друштво, али посматрано као јединствена целина својих битних црта, а не делимично, као у неким друштвеним наукама.

Зимл дефинише друштво помоћу међуделовања појединаца: „оно постоји онде где више појединаца ступа у међуделовање“ (10). Ово међуделовање потиче из нагона или ради остварења неких циљева. Више таквих међуделовања чине једно јединство — друштво. На основу уочавања овог основног састојка друштва, међуделовања, Зимл разликује друштвени облик од друштвене садржине. „Ја означавам сад све оно што је у појединцима... као нагон, интерес, циљ... тако садржано да из тога или на основу тога настаје деловање на друге и трпљење њихових утицаја — то ја означавам као садржај, тј. материју здруживања. По себи и за себе ови садржаји... још нису друштвеног карактера... они образују друштвене појаве тек кад изоловано постојање појединаца једних поред других претворе у одређене облике сарадње и помоћи који спадају у општи појам међуделовања. Здружавање је, дакле, облик који се остварује на безброј различитих начина, у коме се појединци на основу било ког... интереса скупљају у једно јединство и у чијем оквиру ове

(7) Simmel: „Soziologie“, S. 3.

(8) Исто, стр. 4.

(9) Исто, на истом месту.

(10) Исто, стр. 5.

интересе остварују" (11). Друштво се састоји из облика међуделовања. „Одређен број људи не постаје друштвом тиме што у сваком од њих засебно постоји један животни садржај који је материјално одређен или њега индивидуално покреће него тек кад животност тог садржаја добије облик узајамног утицаја, кад постоји једно деловање једног на другог, непосредно или посредством трећег — тек тада је од простог просторног постојања једног човека поред другог или временског следовања једног човека за другим настало друштво" (12). Према томе, и наука о друштву може имати за предмет само те облике здруживања у друштво — све остало што се у друштву догађа или остварује није само друштво него неки садржај који добија друштвени облик и с овим заједно представља стваран предмет који се уобичајено, али социолошки непрецизно назива друштвом.

Из тог стварног предмета социологија мора апстракцијом да одвоји свој предмет — друштвени облик. Да се ови облици могу одвојити од своје садржине — Зимл налази доказ у томе што један исти облик може да има врло различите сврхе, да служи разним интересима, као што и један исти садржај може добити различите облике. И ту долази његово чувено поређење друштвених облика с геометријским — као што разне материје могу имати исти геометријски облик и иста материја разне облике, тако је и с друштвеном материјом и обликом. Власт и потчињеност, такмичење, угледање, подела рада итд., итд. постоје у свим друштвима — у држави, цркви, привредном удружењу итд, као што и привредни, религијски или који други интерес може да има облик једнакости или потчињености итд. Прави предмет социологије је да утврди постојање ових чистих облика, да их систематски среди, да објасни њихову психичку основу и да изложи њихов историјски развој.

Социологија се на тај начин издаваја од осталих друштвених наука које проучавају *садржаје* друштвених облика. Обрнуто, кад би и социологија проучавала садржаје, а не облике друштва, она би постала енциклопедија друштвених наука, пошто би морала проучавати све садржаје, што не води ничему. Социологију од других историјско-друштвених наука, дакле, не одликује њен предмет него њен начин посматрања (предмета), нарочито апстраховање које она врши" (13).

Какав ће бити друштвени облик, то, наравно, одређује друштвени садржај, утврђује исправно Зимл, али подвлачи да то не значи да је друштвени садржај услов постојања друштва. Напротив, друштво може постојати само у овим облицима — управо су ти облици друштво само. „Само непрегледном множином и различитошћу њиховог деловања у сваком тренутку ствара се од апстрактног појма друштва једна привидно самостална историјска стварност" (14). Овде Зимл особито наглашава чињеницу да се друштво састоји од мноштва облика међуделовања људи, а није никаква посебна супстанција — мисао коју ће касније особито развити Визе и учинити је средишњом осом свог схватања социологије.

(11) Исто, стр. 6.

(12) Исто, стр. 7.

(13) Исто, стр. 10.

(14) Исто, стр. 11.

Као наука о облицима друштва, социологија према осталим друштвеним наукама има исти положај као геометрија према физичко-хемијским наукама о материји. Наравно, социологија има посла с много сложенијим облицима од геометрије и зато њени искази о облицима могу да се односе само на релативно врло мали број предмета. Треба подвући значај ове Зимлове констатације, која знатно ограничава поље примене формалне социологије, о чему ће касније бити речи. Он изрично утврђује да „кад се, дакле, каже, на пример, да надређеност и подређеност јесу облик који се налази скоро у сваком људском друштву, да се тим општим сазнањем не постиже много. Треба више ући у поједине врсте надређености и подређености, у особене облике њиховог остваривања, који сад, сразмерно својој већој одређености, наравно губе од општости свог важења” (15). При том Зимл не тврди да је један исти облик увек апсолутно исти иако је примењен на различите садржаје — довољно је да је приближно исти како би се апсолутна истоветност могла претпоставити.

Ипак, социологија је способна да ствара исказе који су на неки начин ванвременски и ванпросторни, јер важе за сва друштва, макар они имали врло мало садржине. „О утакмици, на пример, имамо искуство у различитим областима: у политици као и у привреди, у историји религија као и у уметности можемо набројати безброј случајева утакмице. На основу тих чињеница важно је установити сад шта управо утакмица као чист облик друштвеног људског понашања значи, под којим околностима настаје, како се развија, како се мења сходно различитим својствима својих предмета, под којим ће је истовремено постојећим материјалним и формалним условима једно друштво јачати или слабити, како се разликује утакмица између појединаца од оне између људских скупина — укратко, шта је она као облик односа међу људима, који може примити све могуће садржаје, али који исто тако истоветношћу своје појаве при великој разноврсности садржаја показује да припада једној сопственим законима уређеној и на апстракцији заснованој области” (16).

Зимл је такође довољно самокритичан да би истакао да је разврставање појединих друштвених појава у друштвени облик или садржину понекад произвољно, и наводи пример сиромаштва, које се може сматрати било обликом било садржајем друштва. Сваки историјски догађај се може посматрати с три гледишта: с гледишта појединца — његовог стварног носиоца, с гледишта облика међуделовања појединаца и с гледишта појмовно формулисаних садржаја. Сва се ова гледишта мешају и тешко је у пракси то избећи. Ту се не могу дати до краја рационална правила како поступати у сваком поједином случају — мора се имати интуиције и инстинкта. То Зимл наводи као разлог што је његова књига о социологији само фрагментарна и не даје никакав систематски приказ целе социологије. Он сматра да је то немогуће при савременом му стању развоја социологије.

Зимл истиче да његово схватање социологије открива важност ситних међуљудских узајамних деловања, из којих се у ствари састоје велике

(15) Исто, стр. 12.

(16) Исто, стр. 13.

друштвене творевине, као држава, класе, општине итд., насупрот уобичајеном схватању социологије, које истиче важност управо ових крупних творевина. Он сматра да треба обратити пажњу управо овом микроскопско-молекуларном истраживању, чиме постаје претеча микросоциологије. Он подвлачи да ће овакво микроскопско социолшко истраживање имати за социологију исти значај као увођење микроскопа у биологију. На тај начин Зимл разликује друштвене микроскопске процесе међуделовања од њихових згушњавања у велике творевине — мисао коју је касније опет Визе подробно разрадио.

У вези с овим треба истаћи да Зимл сматра да је здруживање у друштво психичка појава и да се може објаснити психолошким законима, али зато не мора свако истраживање психичких појава бити психолошко — психички садржаји се могу истраживати с гледишта самих садржаја и облика међусобних им веза као појаве које нису психичке природе. Тако је свако међусобно деловање људи психичке природе и може се психолошки објаснити, и тиме се бави психологија, али то исто међуделовање може се схватити и као друштвени облик, независно од свог садржаја, и тада чини предмет социологије. Овим се Зимл одриче истраживања узрочности појединих друштвених појава с гледишта њихове садржине, чиме се појам социологије веома сужава.

Како сам Зимл каже, овако теоријски одређен предмет социологије треба да буде практично проверен и његова тачност доказана посебним истраживањима појединих друштвених појава, односно облика.

5. Истраживање посебних друштвених појава

Далеко највећи део Зимлова социолошког рада састоји се у подробном истраживању појединих друштвених појава, односно облика, који су му се, из ових или оних разлога, учинили важним, особито с гледишта показивања практичног остварења његовог схватања социологије. Зимл је посветио посебне расправе, краће или дуже, целом низу таквих појава.

Овде ћемо у најкраћем облику навести главне резултате тих истраживања, особито с гледишта могућности остварења формалне социологије у пракси. Чини нам се несумњивим да би се та могућност свакако много потпуније проверила да је Зимл створио свој потпуни социолошки систем сходно својим основним теоријским поставкама. Но, он то није учинио, па се морамо задржати на ономе што је учинио. Такав систем је, полазећи од његових основа, створио Визе, као што ћемо касније видети.

1. Количинска одређеност друштвене групе. — Зимл проучава бројност групе као чинилац одређених друштвених облика — од броја чланова једне друштвене групе у многоме зависи облик који ће она добити, као и начин на који се дати облик остварује. Према томе, већа или мања бројност сама по себи није још никакав друштвени облик — она је само чинилац који на један или други начин утиче на друштвени облик. Тако се извесни облици могу остварити само под условом да група достигне одређен број чланова, односно да не пређе одређен број

чланова. Промена броја чланова често мења природу саме скупине, а свакако мења односе чланова скупине.

Разматрајући утицај бројности чланова на скупину, Зимл расправља о маси, схватајући је као бројну скупину, и о разликама између ње и малих скупина; о врстама друштвених правила која важе у скупинама различите бројности (сматра да у малим скупинама влада обичај, а у великим, као држава, право); о начину поделе скупина по бројности саставних делова, при чему се делови узимају као једнаки, иако то нису; о нужности органа у великим скупинама; о слободи и њеној друштвеној условљености итд.

Најзанимљивија су Зимлова разматрања о малим, двочланим и тро-чланим скупинама и о положају појединаца у њима. Најмања и најпростија друштвена творевина јесте она која се састоји из два саставна дела, иако ти делови не морају бити само појединци него и друге друштвене творевине (две државе, на пример). Двојна скупина је толико везана за чланове да се не може уздићи изнад њих као нешто њима страни, нешто треће. Односи између чланова у њој су врло присни, најприснији, јер су одређени незаменљивим особинама чланова као личности. Сваки члан је свестан свог положаја у скупини и не покушава да од ове очекује немогуће. Исто тако се сопствена одговорност не пребације на скупину, као што се и у име скупине не узима на себе одговорност која се не би узела на себе лично, као појединца, ван скупине, што иначе бива у већој скупини. То значи да се у двочлавној скупини развија јака солидарност, јер су оба члана свесна да од њих и њиховог друга зависи опстанак и функција скупине. Двочлана скупина је основа како за најчвршћу сарадњу и пријатељство тако и за најжешћу борбу у непријатељство. Зато је подела веће скупине на два непријатељска дела увек опаснија него подела на више таквих делова.

Насупрот двочлавној, трочлана скупина значи прелаз ка уздицању скупине изнад чланова. Зимл сматра да она може имати три типична облика, зависно од положаја трећег члана, односно једног од три члана према другој двојници. Тај трећи може да има или положај непристрасног трећег и посредника, који смирује сукобе прве двојнице, или положај трећег који искоришћава супротности друге двојнице да би обезбедио свој интерес (*tertius gaudens*), или, најзад, положај онога који сам изазива или подстиче сукобе друге двојнице како би обезбедио себи повлашћен положај (*divide et impera*).

Са Зимлом се човек може сложити да број представља значајан чинилац облика друштвених скупина. Али истовремено је веома тешко рећи нешто више о општим законитостима појединих облика, јер зависе од конкретних околности и, пре свега, од особина чланова. Тако, нпр., није увек тачно да је двојна скупина солидарна и да не преноси одговорност на другог — сам Зимл утврђује да су и сукоби у двојној скупини најжешћи. Другим речима, све зависи од околности и особина чланова. А то значи да формална социологија заиста може да каже врло мало о чистим облицима друштва, не узимајући у обзир њихову садржину,

2. *Надређеност и подређеност.* — Зимл истиче начелан став да надређеност и подређеност не могу никад бити апсолутне — онде где би једна страна била апсолутно потчињена другој, престао би међу њима да постоји било какав друштвени однос, пошто би потчињена страна у том односу престала бити човек и постала би ствар. Зато је такав крајњи случај врло редак — скоро увек постоји узајамно деловање и утицај, па и најпотчињенији увек донекле утичу на свог господара.

Подређеност се не мора заснивати само на сили него и на ауторитету, чији је основ било личност његовог носиоца било функција у некој скупини, односно организацији, коју овај врши. Али било да почива на сили или ауторитету, превласт се може одржати само ако се води рачуна о потчињенима, и Зимл ванредно лепо црта важност реакције потчињених за судбину превласти.

Носиоци надређености могу бити тројаки: надређеност појединца, надређеност скупине и надређеност објективне снаге (друштвене или идеалне). Зимл потанко расправља о овим трима врстама надређености. Особито суптилна његова расправљања о влади једног човека, а нарочито о деспотизму. Занимљива су и његова запажања о влади већине, за коју Зимл сматра да је појава новијег доба, која служи као средство друштвене интеграције. Он истиче да у средњем веку није било признато начело већине, већ се за одлуке тражила једногласност. У образлагању владе већине Зимл подсећа на Русоа, јер каже да разлог за признање владе већине може бити или њена физичка надмоћност (гласање би тада било замена за физичку борбу) или, у случају ако се претпоставља да целина има своју вољу, њена способност да представља ту скупну вољу верније него мањина.

Зимл овде разматра и класично питање да ли је боља влада једног човека или безлична влада једног начела. Он истиче предности потчињености начелу уместо човеку, с обзиром на већу објективност начела, које изражава интерес скупине. Он овде лепо показује како се начела, која се испрва намећу појединцу од стране скупине као обавеза, поступно „поунутрашњују“ (интериоризирају) и постају део њега самога, те их он врши као своја сопствена, а не као наметнута правила понашања. Исто тако показује да постоји сличан процес и у властодржаца, који се најпре сматрају господарима друштва у свом сопственом интересу, а после се преобраћају у његове органе, који раде у његовом, а не у свом сопственом интересу. Влада начела не захтева особито способне носиоце власти.

Зимл расправља и о слободи, особито политичкој, излажући њен развој од антике, где је значила учествовање у власти, до данас, кад претежно значи слободу од притиска власти. Он не верује да се може створити друштво у коме ће нестати надређености и подређености, јер у сваком иоле сложенијем друштву ових појава мора бити. Оно што се у најбољем случају може постићи јесте да се надређеност ублажи.

Ни Зимлово истраживање надређености и подређености не убеђује нас да је могуће нешто више рећи о овим чистим облицима без обраћања пажње на садржај који они уобичају, мада је можда овде нешто више речено но у претходном одељку.

3. *Спор.* — Ма како изгледало парадоксално, каже Зимл, ипак је борба такође један облик здруживања, јер је међуделовање људи у њој најинтензивније и јер она, на један или други начин, води миру и јединству, ма и уништењем једне од страна у борби. Нема друштва без сукоба и борби, као ни без сарадње и мира. У сваком друштву се ове супротности мешају. Расправљајући о споровима и борби, Зимл се нарочито труди да докаже како је борба облик здруживања, а не просто друштвена појава или облик, што долази од његовог уског схватања социологије, одн. друштвених појава, као што ћемо касније видети — он схвата социологију као науку о друштву (као јединству), а не као науку о друштвеним појавама.

Његово врло опширно и занимљиво расправљање о овим питањима у највећој мери се односи на истраживање психичких узрока који доводе до сукоба и борби у друштву. Он при том полази од основне мисли да је људима исто тако урођена мржња као и љубав, што значи да ће борбе увек бити.

Социолошки је занимљивије његово расправљање о облицима решавања спорова, односно правилима борбе, који се уздижу изнад страна учесника и имају објективно друштвени карактер. Као нарочити вид борбе Зимл узима утакмицу, која се разликује од борбе по томе што учесници не теже да један другог униште него да дођу до истог предмета-вредности. Зато је могуће да утакмица служи остварењу заједничког интереса свих такмичара. Зимл сматра да утакмица обезбеђује друштвене интересе субјективним побудама за такмичење учесника. Зато је сматра за друштвено позитивну појаву и врло опширно говори о њој.

Он такође опширно расправља о важности борбе за чврстину групе која се бори и износи познате њене добре стране — истиче да се често група почиње распадати ако нема противника с којим би се борила. У вези с тим има занимљивих опажања и о социологији рата.

Значајна су и његова истраживања о начинима завршетка борбе, односно склапања мира, а особито о поравнању (компромису). Он лепо запажа да се у поравнању једна страна одриче жељеног предмета у замену за други, који добија, што захтева способност апстрактног мишљења ради разликовања вредности предмета од самог предмета, па стога сматра да се поравнање појављује тек у културно довољно развијених људи.

Чини нам се да цело Зимлово излагање о споровима пати од претераног психологизма. Тешко је сложити се с њим кад сматра да је основни узрок борбе међу људима урођена им борбеност или мржња, као и с низом других ставова, иако је знатан део њих прихватљив и чак ингеннозан. Он није уопште улазио у друштвене узроке великих и стварних друштвених борби које покрећу знатне друштвене групе и настају услед објективних узрока — сукоба интереса — а не субјективних урођених тежњи. Што се тиче формалне социологије, изгледа да је Зимл нарочито овде покушао да утврди низ узрочних закона који регулишу разне облике спорова, утакмица и борби. Тиме се формална социологија показује способном за извесну врсту оваквих закона, макар им ми придавали само ограничену важност, углавном услед њиховог већ поменутог психологизма.

4. *Тајност и тајна удружења.* — Врло су занимљива Зимлова истраживања о тајности и тајним удружењима, која на неки начин, како он каже, стоје ван званичног друштва. Ово излагање он почиње указивањем на значај који тачно сазнање о другој има за друштвени живот и на тешкоће које онемогућавају да се до таквог тачног сазнања дође, тако да се у ствари односи међу људима заснивају на њиховом нетачном сазнању једних о другима. Од коликог је то значаја не треба, наравно, ни подвлачити, јер је очигледно. Па ипак, има људи и удружења која се не труде да други сазнају што потпунију истину о њима, већ се, напротив, обавијају тајном. Зимл врло лепо показује како се тајност и јавност преплићу у друштвеном животу, како људи у извесне односе уносе више од себе, а у друге мање, задржавајући увек тајним један део себе, који остаје непознат другим људима. Он исто тако тачно уочава да у малим друштвима тешко да има тајни, јер је ту живот свих чланова као на длану откривен свима, док су за тајност погодна велика, издиференцирана друштва, у којима постоји велика и просторна и друштвена раздацина међу људима. Међутим, управо зато што је савремени човек развијенија личност, тешко му је да заснује такве заједнице у које ће ући целом својом личношћу и открити другом све своје тајне, а истовремено постићи с тим другим потпуни склад и слагање. Отуда криза савременог брака, који захтева управо такав потпуни склад и потпуно откривање личности, наспрот патријархалном браку, који је пре био пословна установа но присна заједница.

Социолошки су особито важна Зимлова истраживања тајних удружења. Он јасно уочава њихове основне црте, као што су уклањање од јавности и друштвене целине, тесно повезивање у оквиру удружења, јака дисциплина, строге казне за откривање тајни, важност ритуала, вољна основа, искључивост, губљење личности, као и њихову основну функцију — заштиту од ширег друштва. Овим истраживањем је Зимл умногоме антиципирао резултате савремених проучавања разних удружења и њихове „подкултуре“. Овде Зимл показује много мање психологизма но у неким другим излагањима и заиста се усредсређује на описивање облика, те ово излагање има значаја и као пример примене формалне социологије у пракси.

5. *Укрштање друштвених кругова.* — У овој релативно краткој расправи Зимл обрађује углавном питање укрштања разних друштвених скупина међу собом, односно припадништво појединаца разним скупинама у исто време. Појединац може истовремено припадати разним скупинама на непосредан начин, будући у исто време, рецимо, члан једне породице, једне професије, једне државе итд., а може им припадати и на посредан начин, кад скупина којој он припада сама припада некој другој скупини. Зимл нарочито испитује утицај припадништва појединца разним скупинама на његову слободу и развијање његове личности. Иако је тачно да појединац губи своју слободу и личност припадањем једној скупини, јер трпи њен утицај и везе које га спутавају, ипак је исто тако тачно да он, и обрнуто, проширује своју слободу и развија своју особеност припадањем већем броју скупина, пошто се тиме ослобађа претежног утицаја било које од њих, а истовремено у свакој од њих развија

онај део своје личности који се у тој скупуни, као погодној средини, може најбоље развити. При том долази и до извесног изједначавања људи, јер један у односу на другог може у једној скупуни бити у положају нижег, а у другој — у положају вишег. Припадништво разним скупинама доводи такође и до веће чврстине целог друштва, јер појединци у једној скупуни могу бити у сукобу, али ти исти појединци могу у другој скупуни бити солидарни, што ублажује њихов сукоб у првој скупуни.

Чини нам се да су ова Зимлова истраживања социолошки значајна и занимљива, иако нам исто тако изгледа да немају много везе са формалном социологијом.

6. *Сиромаш.* — Релативно кратка расправа Зимлова о сиромашу занимљива је као пример социолошке анализе појма сиромаштва и односа друштва према њему, али с гледишта формалне социологије није много важна, јер се и он сам, као што смо видели, двоумио да ли сиромаштво заиста спада у друштвене облике или у друштвену „садржину”. Стога се на њој и нећемо много задржавати. Исталин ћемо само његову важну опаску да је сиромаштво релативан појам: социолошки посматрано, сиромаш је само онај чије стање изазива друштвену реакцију помагања, односно милостиње.

7. *Самоодржање друштвених скупуна.* — У овој опширној расправи Зимл разматра врло важно социолошко питање, одржавања и пропадања друштвених скупуна. Он посматра скупину као целину која тежи да се одржи и која има своје сопствене законе развоја, одржања и пропасти и сопствене снаге, различите од закона који владају појединцима и снага које их одржавају. Та се разлика јасно уочава већ и у томе што живот појединца и скупине којој припада нису упоредни: појединац надживљава скупину, као што и скупина надживљава појединца, сем у изузетним случајевима. Како се одржава скупина, односно како остаје иста упркос промени чланова? Иако јој се чланови мењају, скупина остаје релативно иста, јер у сваком тренутку у њој има више старих него нових чланова и они на нове чланове преносе искуство и дух скупине. Скупине у којима се врши власт одржавају своју истоветност само ако се власт апстрахује од властодржаца који је врше — тако она остаје иста, иако се њени носиоци мењају.

Међу чиниоцима који доприносе одржавању скупине Зимл наводи просторну везу, иако јој придаје мање значаја него крвнородничкој вези. Поред скупина с овим везама, постоје и скупине везане чисто духовним везама, без просторних и родбинских веза — свештенство, на пример. У ствари, Зимл под духовном везом претежно подразумева функционалну везу, тј. да се те скупине посвећују одређеној друштвеној функцији. Таква функција онда учвршћује скупину.

Као даље чиниоце одржавања скупина Зимл посебно проучава значај и улогу симбола скупине (заставе, печати, круне, храмови итд.), а нарочити значај придаје осећању части које њени чланови имају услед припадништва скупуни. Част Зимл разликује од морала и права по томе што право постиже спољне циљеве спољним средствима, морал — унутрашње циљеве унутрашњим средствима, а част спољашње циљеве унут-

трашњим средствима, при чему право обухвата најужу област односа, а морал најширу. Док морал има чисто унутрашњу, а право чисто спољашњу санкцију, част има спољашњу санкцију која је повезана с моралним презиром и нема карактер физичке принуде као право. Између части с једне и морала и права с друге стране сукوبي су чести.

Зимл сасвим оправдано подвлачи значај органа за одржавање скупине. Док у неразвијеној скупини нема посебних органа који се брину с њеном одржавању, већ се она одржава спонтаном делатношћу својих чланова, дотле иоле развијеније скупине образују посебне органе у ту сврху. Овде Зимл веома суптилно анализира процес који се може назвати отуђењем сопствених снага од стране појединаца ради потпунијег остварења извесних њихових циљева. Наиме, закључује он, у извесним случајевима појединци морају да извесне своје снаге одвоје од себе и сједине их у неку установу, која се јасно разликује од њих па им се чак и супротставља, како би ефикасније остварили циљ који не могу да остваре сопственом спонтаном, слободном делатношћу. И онако исто као што људи својом уобразиљом стварају богове, па онда сами себи издају заповести, узимајући да им их издају богови, како би их боље вршили уз помоћ и претњу богова, тако исто стварају и организације, односно органе, преко којих у ствари делују њихове сопствене снаге, али сједињене, од њих одвојене и зато ефикасније. Органи су ефикаснији, јер се лакше стављају у покрет него цело друштво, лакше доносе одлуке, пошто су малобројнији, стручнији су од обичних чланова друштва за послове које врше и боље виде интересе друштва, пошто су у стању да се уздигну изнад њега, на основу правила да је шира скупина увек на нижем ступњу од уже. Додуше, Зимл уочава и супротну појаву — да органи престану да раде у интересу друштва и окрену се остварењу својих уских, себичних циљева (бюрократизација органа).

Зимл сматра да се друштвене скупине одржавају применом двају потпуно супротних начина: или што потпунијим задржавањем истог стања, конзервативношћу, или, обрнуто, што већом променљивошћу, револуционарношћу. Примена једног или другог начина зависи од конкретних прилика, које он подробно испитује. Он исто тако испитује и који друштвени слојеви нагињу конзервативности, а који променама.

Зимлова расправљања о одржавању друштвених скупина изгледају нам социолошки веома значајна и спадају у његове најуспелије социолошке анализе. Али нам се чини да је доста тешко ставити сва ова разматрања под знак формалне социологије. Заиста, чега има формалног у проблему одржавања скупине? Додуше, извесни чиниоци тог одржавања заједнички су свим скупинама, као и извесни процеси. Али ако се процеси (издавање органа, мењање појединих елемената или њихово одржавање итд.) могу убројити у друштвене облике и тако бити предмет формалне социологије, тешко је сматрати да то може бити случај и с чиниоцима одржавања скупина као што су простор, сродство, част, власт итд., иако, несумњиво, и ту има извесних формалних елемената.

8. *Простор и просторни друштвени пореци.* — Зимл најпре упозорава да простору, као и времену, не треба придавати претерани значај у објашњавању друштвених појава, јер се тиме често прикривају прави

узроци који их објашњавају и чије се дејство погрешно приписује времену и простору, који су, додуше, формални услови сваке појаве, али не и позитивни узроци који их производе. Ипак, простор има значаја као један од услова који понекад игра важну улогу при одређивању какав ће друштвени облик настати.

Простор је значајан за друштво неким својим обележјима, међу које Зимл убраја тзв. искључивост простора, тј. чињеницу да су извесне групе тако везане за један искључиви простор да ван њега не могу постојати (као држава, на пример), док су друге слободне од просторних веза (као црква), његову дељивост на самосталне делове који су јасно разграничени (при чему Зимл посебно говори о значају граница), његову способност да поједине друштвене елементе чврсто веже за себе тако да не могу мењати свој простор, његов јак утицај на узајамно деловање људи зависно од тога да ли су просторно близу или далеко једни од других и, нарочито, омогућавање људима да се крећу по простору.

Зимл особито подробно описује утицај који на друштвене облике врши чињеница да се групе крећу (номадизам) или да се један њихов део креће док други остаје стално на истом месту. Он сматра да номадизам доводи до замене матријархата патријархатом, зато што муж одводи жену из њеног рода, до политичког деспотизма и до лабавости политичке организације, која је последица неразвијене поделе рада. Што се тиче номадизма појединих делова једног друштва, он је културно позитиван јер служи изједначавању културног нивоа људи. Он исто тако делује и у правцу политичког изједначавања.

Зимл исто тако расправља о утицају простора на политичку организацију државе, о значају празних међупростора између различитих друштава итд. Његова излагања о утицају простора на друштвене облике веома су значајна и спадају вероватно у најинтелигентнија испитивања овог предмета. Он је овде заиста свестрано испитао разне врсте тог утицаја и утврдио извесне његове законитости. Међутим, с гледишта формалне социологије, и овде је пре у питању утицај одређених чинилаца (овде — простора) на облик него испитивање самих облика.

9. *Проширење групе и образовање индивидуалности.* — Приступајући овом истраживању односа између проширења друштвене групе и ступња развоја индивидуалности, Зимл истиче да ће, за разлику од претходних истраживања, где је скупљана маса различитих чињеница о разним питањима лабаво повезаних општим предметом истраживања, овде бити речи само о доказивању једне једине хипотезе о односу између проширења групе и ступња развоја индивидуалности у њој. Та хипотеза је да се индивидуалност све више развија уколико се група више шири. У широј групи се врши јача диференцијација личности услед поделе рада, а услед тога се јасније издвајају и индивидуалности и појединац има више слободе. Зимл подробно истражује услове под којима се ова законитост остварује и њене разне варијанте које зависе од ових услова. Тако истиче да је појединац обично члан више групе, ужив и шире, које искоришћава да би обезбедио себи слободу. Ужа група више стеже, али је оригиналнија од шире, док шира даје више слободе, али мање оригиналности. Између више групе, човек је обично најпри-

врженији или најближој и најужој или најдаљој и најширој. Велика скупина омогућује већи развој личности, али исто тако понекад делује и у супротном правцу, тј. у правцу уједначавања личности и њене веће везаности за друштво, особито услед поделе рада, која човека чини потпуно зависним од друштва.

Зимла и овде поново говори о слободи и разликује два схватања о њој — прво, по коме је слобода ослобођење од друштвене стеге (схватање XVIII века) и друго, по коме је она развијање личности (схватање XIX века). По овом другом схватању, слобода се може остварити само ако личност живи у развијеној друштвеној скупини. Овде су особито занимљива његова излагања о утицају новчане привреде на проширење друштвених скупина и развој личности, што је сасвим тачно.

Сва ова Зимлова излагања су социолошки занимљива и важна. Што се тиче њиховог односа према формалној социологији, она се одликују тиме што се овде више расправља о утицају једног друштвеног облика — величине скупина — на развој личности него обрнуто, о утицају једног чиниоца — као што је развој личности — на један друштвени облик, какве су претежно претходне расправе.

Зимла се дотиче личности и њеног односа према друштву такође и у својим „Основним питањима социологије”. Ту он утврђује да се људске особине развијају историјски — старије особине су грубље, новије су финије. Старије особине су и општије од новијих, па се стога људи у већој скупини спуштају на нижи ниво, тј. међу њима долазе до изражаја ове општије, грубље и ниже особине. У ове старије особине долазе пре свега осећања, а у новије — разум. Стога је маса мање разумна од појединца и на њу се пре утиче осећањима но доказима. Њом владају осећања и стога се човек у маси налази као у некој врсти пијанства.

Зимла такође констатује постојање сукоба између појединца и друштва у том смислу што се појединац труди да се развије у целовиту личност, док друштву, услед поделе рада, боље одговара његова специјализација и тиме сиромашење личности. Он налази да се у XVIII веку сматрало да треба истовремено остварити слободу човека од друштва и његову једнакост на тај начин што би, ослобођен, он развијао у себи општечовечанске особине. У XIX веку, напротив, сматрало се да треба остварити слободу без једнакости, као што постоји и супротно схватање о остварењу једнакости без слободе — буржоаски индивидуализам и социјалистички егалитаризам. Зимла сматра да се решење налази у развоју индивидуалности, али онакве каква треба друштву, тј. диференциране, чиме се подела рада чини нужном, а истовремено и могућом. Тиме би XIX век филозофски оправдао поделу рада, као што је XVIII век то чинио у погледу утакмице.

10. Друштвеност. — У „Основним питањима социологије” Зимла на веома занимљив, суптилан и живописан начин расправља о друштвености. У том расправљању можда је достигао врхунац интениозности, прецизности и минуциозности социолошке анализе, који до сада није превазиђен. Основна мисао му је овде у утврђивању могућности неке врсте отуђивања друштвених облика од њихове садржине. Наиме, сваки друштвени облик служи остварењу неких циљева, интереса, тежњи, који су разли-

чити од њега. Међутим, може се десити да извештан друштвени облик престане да служи неком другом циљу до самом себи — тиме он постаје сврха самом себи и чиста и празна форма без садржине. Тако је, на пример, лов најпре служио прибављању хране, а после постао сврха самом себи. Кад се један друштвени облик овако осамостали и „отуђи“ од сврхе, онда у њему настаје низ промена — он се попуњава све самим формалностима, које добијају претежан значај, као, на пример, конвенције, етикета и сл.

11. Религија. — У свом омањем делу о религији, Зимл расправља и о неким социолошким видовима религије, те треба и о томе рећи оно што је основно, иако нема непосредне везе са формалном социологијом.

Зимл схвата религију врло особено, проширујући је и ван области односа према Богу. Он сматра да је у бити религијски однос могућ и према људима и стварима. Суштина религије је по њему друштвена. Друштво је у почетку имало само један јединствени скуп норми које нису биле издиференциране. Прва се из тог скупа издвојила религијска норма, која представља једну врсту поунутрашњавања (интерниоризације) друштвене принуде помоћу посебне способности људске душе да осећа веру и да тежи за јединством. Тако је религија једна од друштвених снага која обезбеђује друштвено јединство, јер се тежиња и потреба за друштвеним јединством, коју осећа сваки члан друштва, одваја од њих и сублимира се у замисли Бога, с којим се доживљава јединство. Стога Зимл сматра да ниједно друштво не може да постоји без религије, која успоставља његово најчвршће јединство.

Како се види, Зимлово схватање религије чисто је социолошко те представља један помало неочекивани социологизам у његовом делу. Изгледа да је он у социологизам отишао даље и од самог Диркема. На такав социологизам се може само ставити примедба да је он вероватно у многоме тачан, али да је, такође, несумњиво претеран, јер се религија не може објаснити искључиво друштвеним чиниоцима.

6. Социологија новца

У свом делу „Филозофија новца“ Зимл се није бавио само филозофијом новца у ужем смислу речи него и оним што се може назвати његовом социологијом. Он, наиме, изрично каже да, између осталог, обрађује и два основна социолошка питања која се постављају у вези с новцем. Прво је питање које су друштвене претпоставке функционисања новца, односно друкчије речено, какав је утицај друштва на новац, а друго је питање какве последице у друштву изазива новац, тј. какав је његов утицај на друштво. Обрађујући посебно подробно ово друго питање социологије новца, Зимл је вероватно извршио своје најзначајније и најдубље конкретно социолошко истраживање. Он је ту дао значајне резултате, који се, с једне стране, додирују и прелићу с Марксовим, а, с друге стране, опет, с новијим резултатима извесних значајних марксиста, какав је особито Лукач (пре свега у вези с тзв. постваривањем друштвених и духовних појава). С обзиром да ово истраживање не спада у Зимлово

формалну социологију у ужем смислу, изложићемо најкраће само његове главне резултате.

Расправљајући о друштвеним условима постојања и функционисања новца, Зимл је особито подробно приказао прелаз који се током развоја новца извршио с новца као супстанцијалне вредности на новац са чисто функционалном вредношћу. Он изврсно показује како се овај процес, с једне стране, мора разумети као последица развоја привреде и размене, али исто тако, с друге стране, као последица и других друштвених узрока, који спадају у психичко-културну област, као што је развој људске свести, прелаз симбола из области сазнања у област праксе и у вези с тим јачање значаја интелигенције у свакодневном решавању животних проблема. Он исто тако врло лепо показује како новац мења своју друштвену функцију и у другом погледу, и од средства за остварење циљева постаје циљ. Отуда се рађа жеља да се новац као такав чува, што доводи до појаве тврдичлука. Он овде магистрално указује на свестрану повезаност разних чинилаца у друштвеном животу и с лакоћом прелази из једне области појава у другу, тако да су његове анализе заиста врло високог реда.

У другом делу свог списка Зимл много подробније расправља о дејству новца у друштву. Он налази да новац на друштво и човека врши огроман утицај, који не мимоилази ниједну, па ни најинтимнију област живота. Ту он као да разрађује познате Марксове мисли из „Економско-филозофских рукописа“ о овом питању. Најопштији његов закључак могао би се свести на то да новац мења цео „стил живота“ друштва, тј. све његове бројне стране и видове, од којих наводимо најважније.

Пре свега, новац повећава слободу личности. Она се ослобађа крутих друштвених веза и ступа све више у слободне уговорне везе — цео прелаз од друштава са неновчаном привредом на капитализам, друштво с новчаном привредом, садржан је у томе. Ова слобода се нарочито изражава у чињеници што се свака обавеза на лично извршење одређене радње може заменити плаћањем извесног износа новца. На тај начин сама личност престаје бити везана за свог партнера и наместо ње ступа ствар — новац. Тако се кмет везује лично за феудалца, а радник је релативно слободан према капиталисти, јер га увек може напустити.

Ово истовремено значи да се друштвени односи обезличавају (деперсонализују), што такође значи да се постварују. Наиме, ти односи нису више везе између одређених, појединачних личности, на које ове утичу као такве, тј. као особене личности. То су сад односи између одређених типских појединаца, који врше одређене типске радње у међусобним односима, на које њихова особена личност не утиче. На тај начин се омогућава да се ступа у односе са сасвим непознатим људима, који су и просторно далеко, и да се према њима нема никаквих моралних или осећајних обзира, који се иначе увек мешају у односе с одређеним личностима као таквим. Зато су прави партнери у новчаним односима управо такве безличне личности, сасвим удаљени појединци, а не они који су блиски (наш народ то каже у пословици: „Братство за братство, а сир за паре“). Очито је колико су ове Зимлове анализе блиске одговарајућим Тенисовим анализама друштва насупрот заједници.

Даља последица коју новац изазива јесте јачање поделе рада. Појединцу је могуће да ступа у односе са све већим бројем других појединаца посредством новца, и да се користи њиховим услугама, односно да им он врши, у замену, друге услуге, али да истовремено с њима не ступа ни у какве личне односе нити да потпадне под њихову власт, тако да служи њима као личностима непосредно. Власт над личностима замењује се влашћу над стварима, односно над новцем. Ово омогућује и особено безлично удруживање у друштвене групе. Уместо да учествује својом целом личношћу у једној групи, појединац сад може просто да уложи новац заједно с другима и да тако обезбеди безлично остварење извесних тачно одређених циљева ради којих се група и ствара. То такође доприноси ослобођењу личности.

Новац мења и цео ментални став личности. Уместо преовлађивања ирационалних елемената, у психи превласт добијају рационални елементи. Новац чини да се све унапред тачно израчунава — све животне вредности, као и само време, израчунавају се у новцу. Рачунање постаје основни елемент назора на свет, који се представља у бројевима. Тако се добија једно атомизовано друштво, састављено од слободних појединаца, који се међу собом везују у групе безличног карактера, с тачно одређеним циљевима, и у којима се све заснива на тачном рационалном прорачуну и новцу — друштво рационализовано, са строгим поделом рада, обезличено, постварено, лишено осећања.

Зимл улази подробно у конкретна питања утицаја новца на преображај појединих друштвених установа — на пример, на претварање крвне освете у новчану казну, на промене у браку и у вредности жене, на проституцију итд. — увек с основном мишљу да покаже обезличавајући и рационализирајући његов утицај који се свуд читује. Особито су значајна његова разматрања о утицају новца на право — његова тврдња да је основно начело права, једнакост, у суштини иста као и у новцу и у интелектуалитету — веома је плодна и у основи тачна, као и запажање да је та једнакост извор саможивости и неједнакости. Такође су веома занимљива и важна његова запажања о супротности између укупне друштвене културе, материјализоване у предметима, која се све више развија, и све уже и сиромашније личне културе, која је све неспособнија да усваја ту развијену друштвену одређену културу. Зимл тиме на свој начин изражава отуђеност културе у савременом друштву. То је последица опште поделе рада, при којој се производ одваја од произвођача, који га ствара само делимично и који га стога не разуме, јер и култура је створена на исти начин. А свему томе знатно доприноси новац.

6. Оцена Зимлове социологије

Из овог веома непотпуног и зато недовољно одређеног приказа Зимлове социологије може се ипак наслутити које су њене главне црте.

Главна црта те социологије, на коју се сведе све остале, састоји се у њеном микросоциолошком посматрању друштвених појава. Уместо да расправља о друштву као целини, о законима који владају његовим на-

станком и развојем, о битним деловима из којих се састоји итд. — једном речју о великим друштвеним творевинама, како их сам Зимл назива, он се задржава искључиво на изучавању оних најситнијих друштвених атома, из којих се састоје све друштвене творевине и цело друштво. Ти атоми се, пак, састоје из међуделовања појединаца. Према томе предмет његове социологије чине управо ти процеси узајамног деловања појединаца, а не друштво, поготову не некакво друштво као посебна супстанција, јер она није ништа друго него привид који у нама узрокују згуснути друштвени процеси.

Овим је Зимл ударио темељ формалне социологије и дао јој два основна њена појма (процес и творевина), на којима, додуше, није много инсистирао, а које је касније систематски разрадио Визе. Зато је Зимл прави оснивач формалне социологије.

У вези с првом стоји и друга главна црта његове социологије — наиме, схватање да су процеси само облици друштва, у неку руку ванвременски, за разлику од друштвених садржаја, који се у њима уобличују. Инсистирањем на форми, Зимл је нарочито нагласио ону црту формалне социологије која јој је донела и име и која је сматрана за њену најкарактеристичнију црту.

Несумњиво је да Зимл има великих заслуга за социологију управо том својом једностраношћу, тим наглашавањем формалних црта друштва. Он је тиме открио једно ново поље веома занимљивих и важних социолошких проучавања, и то га свесно открио и филозофски образложио на најдубљи начин. Док је млади Тенис, додуше, обрађивао социологију у знатној мери такође на формалан начин, као и Зимл, али недовољно свестан особености тог начина, као Журдан кад је говорио прозом, дотле је Зимл свесно бирао посебан предмет своје формалне социологије и снажно га оцртао (17).

Бавећи се тако микросоциологијом, уз коју је ишла у знатној мери и психологија и социјална психологија, а много мање историја, економија или друге друштвене науке, Зимл је извео низ мајсторских микроанализа, које ће остати недостигнута ремек-дела овог начина истраживања. Он је несумњиво имао јако развијено естетско чувство (уосталом, није се узалуд веома много бавио естетским проблемима), па и извешан уметнички дар живописног описивања онога што је ухватило његово врло оштро запажање. Суптилно и способност такорећи бесконачног рашчлањавања ситних појава у још ситније и ситније просто су очаравајуће у његовом делу.

У овим анализама он се не задржава само на опису друштвених облика него покушава да установи и социолошке законе (или бар хипотезе о њима) међусобног утицаја друштвених облика и других друштвених појава, или недруштвених, људских и природних чинилаца. И ту он показује сву велику инвентивност свог богатог духа, па су многи од тих закона зачуђујуће свежи и оригинални и јасан доказ велике моћи продирања у сложен сплет најразноврснијих појава.

(17) Уп. „An introduction to the history of sociology“, ed. by H. E. Barnes, p. 265—7.

Све ове врлине и заслуге се, међутим, с друге стране посматране, претварају у недостатке. Пре свега, суштина Зимлова духа није способност строге систематизације, што је очигледно ⁽¹³⁾. Његова уметничка црта нужно собом доноси да његове врло допадљиве, оригиналне и инвентивне расправе имају претежно карактер огледа, а не систематски научно изведеног истраживања са строгим доказима основних тврдњи. Многобројне његове хипотезе могу највећим делом да служе само као подстицај за даље истраживање, јер нису довољно развијене чак ни да би биле подобне за непосредно проверавање. За многе друге је одмах очито да се не могу прихватити и да их не треба ни проверавати.

Зимл је говорио о веома великом низу најважнијих социолошких проблема, као и о многим мање важним, на изглед често бизарним (о социолошким видовима наших чула, на пример), и кад би се сва та излагања повезала и систематизовала, могла би се безмало добити цела једна ако не социологија, оно бар микросоциологија. Али он није од тога створио систем, па се и не види на који би се начин такав систем могао створити. И то представља његов велики недостатак у поређењу са систематичарским духовима, какав је, на пример, Визе.

Његово заобилажење макросоциологије толико је очигледно да и не треба нарочито подвлачити тај недостатак његовог дела. Али оно што треба подвући, то је слабост извесних његових основних поставки у области оне социологије коју је једино признавао — формалне или микросоциологије.

Најпре, Зимл је као предмет своје социологије претежно поставио друштво, а не друштвене појаве. Под друштвом је, пак, разумео процес здруживања (*Vergesellschaftung*), а не и процес раздруживања. Зато, иако је истраживао и опширно писао о споровима, сукобима и борбама, јер је сматрао да то спада такође у социологију, није умео да ове процесе непосредно уклопи у свој појам друштва (односно здруживања), него је морао да их везује уз процесе здруживања и тако их сматра елементима друштва, што није увек тачно.

Друго, сам његов појам основног друштвеног атома, међуделовања појединаца, није уопште ни продубљен, ни јасан. Он просто само утврђује да се овим деловањем врши утицај на другог и истовремено трпи његов утицај, али у чему се састоји тај утицај и какве су његове последице, он није покушао да уопшти и разради. Тако је од његовог основног појма остало готово само име, иза кога може свако да замисли шта хоће.

У оба погледа је од њега далеко даље и дубље отишао Визе, одређујући суштину узајамног деловања као међуљудско, као приближавање и удаљавање у друштвеном простору, у што се потпуно адекватно уклапа и процес сукоба и борбе.

Најзад, у погледу своје основне мисли о одвајању друштвеног облика од друштвене садржине, Зимл није потпуно убедљив. Познато је да је ова мисао наишла на многе, и то оправдане критике. Важно је да је и сам Зимл, као што смо видели, био довољно оштровид да запази како

(13) Уп. М. Steinhof: нав. дело, стр. 256; М. Косић: „Увод у општу социологију“, стр. 99.

његова мисао није сасвим убедљива и да је тешко строго рационалним путем доказати да је нешто друштвени облик, а не садржина. Тиме је он, наравно, показао да води рачуна о истини, али је тиме и признао слабост своје основне мисли. Њена слабост, пак, не мора значити, као што ћемо видети, да она мора у потпуности бити одбачена, али њена примена свакако мора бити ограничена. Зимлово практично примењивање формалне социологије проучавањем појединих друштвених појава није, у највећем броју случајева, као што смо напомињали уз та истраживања, нарочито успешна демонстрација формалне социологије. Свако продубљеније истраживање друштвених облика тежи да пређе у „материјално“, „садржинско“ истраживање. Зато је граница формалног истраживања врло непознана. То је, уосталом, истицао и сам Зимл, као што смо већ рекли. Свакако остаје чињеница да Зимл није био довољно доследан својој основној методолошкој и теоријској поставци о социологији као науци о чистим друштвеним облицима, него је у својим истраживањима конкретних друштвених појава врло често залазио и у „материјално“, што истичу сви његови критичари ⁽¹⁹⁾.

Типична критика Зимловог одвајања облика и садржине јесте она коју је изнео Диркем ⁽²⁰⁾. Он му пребациује што одваја облик од садржине, јер се то по његовом мишљењу никако не може одвојити, и то из два главна разлога. Први је што је и садржај, а не само облик, тј. оно у чему се тај садржај садржи, садржач (*contenant*), исто толико друштвена појава колико и облик. При том Диркем дефинише друштвену појаву као појаву која се ствара у друштву од стране самог тог друштва, а не неког другог, од друштва различитог чиниоца. Други разлог је што Зимл под друштвеним обликом не разуме само облике друштвених скупова, заједница, што би могло да чини заиста посебан предмет једне дисциплине, иако би она онда била сувише уска. Напротив, он под обликом разуме све могуће облике који могу настати у друштву, као поделу рада, утакмицу, подражавање итд. „Али онда — пита се Диркем — између тих односа и других посебнијих односа, постоји разлика само у ступњу: и како би проста разлика у ступњу могла да оправда једно тако коренито одвајање два реда појава? Ако прве чине предмет социологије, зашто друге треба да буду из њега искључене ако су исте врсте?“ „Који је ступањ општости нужен да би се такве појаве могле разврстати међу социолошке појаве? То не може нико рећи и питање спада у ону врсту питања на која се не може дати одговор“ ⁽²¹⁾.

Што се тиче прве Диркемове примедбе, може се одговорити да је она термиолошке природе. Заиста, Зимл може назвати друштвеном појавом нешто друго него Диркем, па то одредити за предмет социологије, као што може (и то је и било у овом случају) поделити друштвене појаве

(19) Уп. Т. Abel: „Systematic sociology in Germany“, p. 34—5, 40—7; Сорокин: „Социологија“ II, 116—22. Насупрот томе, М. Штајнхоф (нав. дело, стр. 230—31) сматра да је Зимл доследно спроводио своју основну мисао. Но, треба истаћи да и она сама признаје да је он сувише падао у психолошка истраживања уместо чисто социолошко-формалних (Исто, стр. 240, 242, 257).

(20) V. E. Durkheim: „La sociologie et son domaine scientifique“ u A. Cuvillier: „Où va la sociologie française?“, p. 179—86.

(21) Durkheim: нав. дело, стр. 184—5.

на две врсте — опште, које изучава социологија, и посебне, које изучавају друге друштвене науке. Зато нам се чини да Диркем ту нема право — заиста би се социологија поистоветила са свим друштвеним наукама ако би изучавала све друштвене појаве и у свим њиховим видовима. Уосталом, из истог Диркемовог чланка види се да он разликује посебне социологије, које изучавају друштвене чиниоце разних друштвених појава које су предмет посебних друштвених наука, и општу социологију, која изучава оно што је тим појавама заједничко. Зимл је у ствари само издвојио једну општу науку, коју је назвао социологијом, и која изучава оно што је свим друштвеним појавама заједничко (мада не све што је заједничко, него само један део заједничког — заједничке облике), док друге науке о друштвеним појавама не назива социологијом, односно не сматра да постоје посебне социологије, као што сматра Диркем. Према томе, по Диркему изгледа да постоје упоредо посебне друштвене науке и посебне социологије (или бар примена социолошког метода у свакој од посебних друштвених наука), с једне стране, и општа социологија, с друге стране. По Зимлу постоје посебне друштвене науке (што не искључује примену социолошког метода у њима) и социологија. Разлика је, дакле, само у терминологији (јер разлика у обиму предмета Зимлове социологије и Диркемове опште социологије овде није важна, иако постоји).

Што се тиче друге примедбе Диркемове, она је у знатној мери оправдана. Зимл је заиста потпуно произвољно издвајао друштвене облике од њихове садржине, тако да је тешко у пракси уочити ту разлику, као што смо и показали при излагању његових гледишта. Зато је он писао о свему и на начин који се не разликује много од социолога који нису формалисти. Али је питање да ли је тиме одречно одговорио и на начелно питање да ли је уопште могуће издвојити облике од садржине. Диркем није пружио довољно разлога за прихватање таквог одречног одговора, и то остаје да се расправи.

С друге стране, треба истаћи да Зимл није јасно одредио ни само значење термина друштвени облик. Он га, наиме, употребљава најмање у два различита значења. Једном, у смислу начина на који људи могу уопште створити друштво, у смислу здруживања, као у основном ставу, који смо навели: „Здруживање је, дакле, облик који се остварује на безброј различитих начина, у коме се појединци на основу било ког... интереса скупљају у једно јединство и у чијем оквиру ове интересе остварују”, или у ставу: „Одређен број људи не постаје друштвом тиме... него тек кад животност тога садржаја добије облик узајамног утицаја, кад постоји деловање једног на другог...” Како се види, овде се обликом друштва назива сам начин ступања људи у друштво. Други пут, пак, Зимл обликом друштва назива различите врсте овог првобитног основног облика, тј. различите врсте здруживања: борба, утакмица, власт итд.

Давањем два значаја истом термину, он одређује у ствари и два предмета своје социологије. Они су, додуше повезани један с другим, али су ипак различити. Невођење рачуна о томе доводи до извесне недовољне јединствености те социологије. Међутим, овај приговор, наравно,

не погађа битно саму основну Зимлову мисао нити онемогућује у начелу да се социологија схвати на начин како је он то учинио.

За ову разлику у значењу термина друштвени облик везана је и друга разлика која се запажа у Зимловој терминологији. Наиме, он друштвени облик схвата једном као нешто што је слично геометријском облику, у који се „облачи” друштвена садржина, а други пут, опет, просто као општи, шири појам, као врсту, који обухвата низ ужих појмова, као подврста, с тим што ови ужи појмови чине садржину⁽²²⁾. Овакво схватање, опет, доводи до питања да ли се може издвојити друштвени облик као нешто суштински различито од друштвене садржине, као што је то већ приметно Диркем. Да би се те две ствари могле суштински разликовати, потребно је да се у одвајању облика од садржине иде даље, схватајући облик као нешто априорно. У супротном, формална социологија није у правом смислу формална и поклапа се са сваком општом, теоријском социологијом. Но, о томе ћемо подробније говорити на крају овог рада.

Што се тиче филозофског расправљања социолошких проблема, чини нам се да Зимл донекле врши насиље над социологијом кад хоће по сваку цену да јој натура кантовске категорије а priori. Основни проблем који он ту види — наиме, проблем како је могуће другог човека [који је по својој суштини субјект (душа — Seele), коме морамо признати постојање независно од нашег] посматрати истовремено као објект и као члана друштва, чини нам се из основа погрешно постављен. Он потиче од кантовске полазне тачке, која је неприхватаљива. Наиме, по Канту, природу као јединствен објект ствара сам осубјект својим априорним категоријама. Зимл зато хоће да ову исту мисао примени и на друштво, чије јединство такође ствара сам субјект опажајући друге људе као објекте. Али пошто су ти други истовремено и сами субјекти као и он, он наилази на непремостиву тешкоћу како да омогући да субјект буде објект. Наравно, проблем отпада с одбацивањем полазне тачке, будући да сам субјект не ствара свој објект, па ни друштво, него га опажа. Зато нема никаквих тешкоћа да и други субјект опажа као објект, јер је сваки човек, споља узето, истовремено и објект. Али чак и у оквирима основне кантовске мисли, у којима се креће Зимл, изгледа да се проблем, бар делимично, може лако решити на исти начин, јер ако је субјект и независан од нас у свом постојању, ипак он има и своју спољашњу страну, као „природну” страну, он је истовремено делимично и материја, односно природа, па бар као такав може бити објект нашег опажања, односно „стварања”.

Други основни проблем који Зимл покреће трудећи се да заснује један социолошки апприоризам, проблем апприорних облика друштва, размотрићемо на крају ових излагања о формалној социологији уопште.

Без обзира на све критике које му се могу упутити, остаје да је Зимл снажан дух, који је открио једну нову област социолошке мисли и који ће као такав бити забележен у историји социологије.

Др Рад. Д. Лукић

(22) Сорокин; нав. дело, стр. 112—4.

РЕЗЮМЕ

Социология Георга Симмеля

В статье дается сжатое изложение точки зрения Георга Симмеля на социологию, в частности, на формальную социологию. Его труды по социологии, не относящиеся к формальной социологии, даны лишь в кратких чертах. Подобным же образом изложена его критика исторического материализма и главные результаты его философии денег. Подробно же излагаются взаимоотношения между философией и социологией, в его понимании, понятие социологии и главные виды общественных форм, составляющих предмет социологии, понятой как формальная социология.

В критике социологии, какой ее уясняет себе Симмель, подчеркивается, что его понимание общественных форм имеет двоякий смысл, точка зрения же самого Симмеля остается невыясненной. Он понимает форму частично как априорное, а частично как апостериорное явление или понятие. Ему лично более отвечает априорное понимание, но до конца он не остается ему верен, так как обладает весьма развитым даром за восприятие конкретной действительности. Подчеркнуто его значение как эмпирического социолога с тонкой способностью нюансирования явлений и оригинальной наблюдательностью. Указывается, что лучшие его труды не находятся в тесной связи с его теоретической позицией и не доказывают возможность осуществления на практике чисто формальной социологии.

SUMMARY

Georg Simmel's Sociology

The article gives very condensely Georg Simmel's views of sociology, the formal sociology in particular. His papers in sociology, that do not treat the formal sociology, are only briefly commented. Thus, his critique of the historical materialism and the main results of his Philosophy of money are touched only, while on the other hand his idea of the relationship between philosophy and sociology is very extensively elaborated, as well as the concept of sociology and the principal kinds of the social forms that are the subject of sociology taken as the formal sociology.

The critique of Simmel's concept of sociology underlines that his notion of the social form has two senses, but Simmel is hesitating between these two. He partially takes form as *a priori*, and partially as *a posteriori* phenomenon, i.e. a concept. A priori conception suits better his real inspiration, but he could not abide by it to the end, because he had a very accute sense of noticing concrete matter. The article stresses his significance as an empiric sociologist with an unusually refined sense of the shades of phenomena and very original observations. It is shown that his best papers have not much connexion with his theoretical attitude and that they do not prove possibility of materializing in practice a purely formal sociology.

R É S U M É

La Sociologie de Georges Simmel

Dans cet article sont exposées sommairement les vues de Georges Simmel la sociologie, en particulier sur la sociologie formelle. Quant à ses contributions à la sociologie qui ne rentrent pas dans le cadre de la sociologie formelle, elles ne sont que brièvement esquissées. C'est ainsi que sa critique a été présentée du matérialisme historique de même que les résultats principaux de sa Philosophie de la monnaie. Par contre, la question est amplement élaborée du rapport entre la philosophie et la sociologie, tel qu'il le conçoit, la notion de la sociologie et les catégories principales des formes sociales qui constituent l'objet de la sociologie entendue en tant que sociologie formelle.

Dans la critique de la conception de Simmel de la sociologie il a été mis en relief que sa conception de la forme sociale a deux sens, entre lesquels Simmel n'a pas clairement arrêté son choix. Il conçoit la forme en partie comme un phénomène, c'est à dire une notion a priori et en partie comme une notion a posteriori. Sa véritable inspiration correspond mieux à la notion a priori, mais il ne pouvait pas s'en tenir jusqu'au bout à cette notion, car il avait un sens très développé pour l'observation de la réalité concrète. On a souligné l'importance de Simmel en tant que sociologue empirique qui a un sens exceptionnellement fin pour les nuances des phénomènes et pour une optique originale. Il a été démontré que ses meilleurs travaux n'ont pas beaucoup de rapports avec son attitude théorique et qu'ils ne prouvent pas qu'il est possible de réaliser dans la pratique une sociologie purement formelle.